

2. apríl 2009 | Aðsent efni | 767 orð | 1 mynd

Glámskyggn heimildarýni Hæstaréttar

Tómas Ísleifsson skrifar um jarðamál

Tómas Ísleifsson skrifar um jarðamál: "Í málsskjölum eru 9 heimildir frá nítjándu og tuttugustu öld um að Sólheimatorfa sé 100 hundruð að fornu mati."

GREIN þessi er skrifuð í framhaldi af samnefndri grein í Mbl. 21.2.2009. Þar er sýnt fram á að hæstaréttardómur nr. 610/2007 um eignahlut í Ytri-Sólheimum er byggður á tveimur falsrökum. Forsaga þessa dómsmáls er að eigendur Sólheimahjáleigu hafa í 50 ár krafist þess að hjáleigan fengi aukið eignarhlut sinn úr 7,33% í 15,5% á kostnað annarra sameigenda á Sólheimatorfu. Í þessari grein verður byrjað á ágrípi þjóðarsögu um jarðamál og meira um hæstaréttardóminn.

Frá því að tíund var lögtekin árið 1097 til miðrar nítjándu aldar var eitt jarðamat á Íslandi. Verðmæti jarða eða dýrleiki var ákveðinn í jarðarhundruðum eða oftar í hundruðum. Matið, dýrleikinn, var sett á til að ákvarða skattstofn svo hægt væri að leggja tíund á jarðeignir í hlutfalli við verðmæti þeirra. Hér er hið forna mat jarða á Íslandi. Dýrleiki jarða var öruggt og handhægt verkfæri til að ákvarða eignahlut einstaklings í jörð eða jarðartorfu. Í kaupbréfum var venjan að tilgreina hve mörg hundruð einstaklingur keypti í jörð án þess að geta þess hve mörg hundruð öll jörðin var. Ekki var nauðsyn að skrá heildardýrleikann, um hann ríkti sátt, dýrleiki jarða hélst óbreyttur frá upphafi. Gagnsemi þessa stöðugleika var ótvíræður.

Þannig var öllum ljós eignarhlutur N.N. í jörðinni Pétursey eða Péturseyjartorfu ef tilgreint var að hlutur hans væri 15 hundruð. Nægar heimildir voru um að torfan öll var 60 hundruð og þar með var N.N. eigandi að 25%. Sagnfræðingar hafa bent á stöðugleika hins forna mats þar á meðal frelsishetja okkar Jón Sigurðsson á Alþingi 30. júlí 1847.

Hinn stríðsmóði konungur Kristján V. sendi 31. maí 1679 „stríðshjálpar bréf“ til Íslands. Efni bréfsins var að kreista meiri fjármuni út úr undirsátum sínum hérlendis. Í bréfinu er tilskipun um að skattstofn jarða verði reiknaður að nýju á þann veg að dýrleiki jarðar skuli vera 20-föld landskuldin. Og hvað er þá landskuld? Árlegt gjald leiguliða til landsdrottins var ákveðið í lausafjórðingum fyrir hverja jörð og nefnt landskuld. Hlutfall landskuldar af dýrleika jarðar var ekki fast, en þó algengt að landskuldin væri 5% af dýrleikanum.

Tómas Ísleifsson

Árið 1685 er skráð nýtt jarðamat á Íslandi sem er reist á fyrirmælum stríðshjálparbréfs konungs. Vegna mismunandi hlutfalls leigu og jarðardýrleika er undir hælinn lagt hvort dýrleiki í þessari jarðabók er sá sami og hinn forni dýrleiki. Engin tvímæli eru um að þessi jarðabók er ekki hið forna mat. Fyrir því eru heimildir og rannsóknir sagnfræðinga. Í þessari jarðabók er Sólheimatorfa skráð 122 1/6 H.

Árið 1697 er skrifuð ný jarðabók fyrir allar sýslur á Íslandi og þá horfið aftur til hins forna mats. „Enda jafnan við það stuðst í fasteignaviðskiptum“ svo vitnað sé til orða Óbyggðanefndar. Ritari bókarinnar hefur tekið þann kost að þjóna bæði jarðeigendum og sínum arfakóngi. Á forsiðu bókarinnar er skrifaður með skrautskrift eftirfarandi texti:

„Anno 1697 Jarðabók í Skaptafellspingi, hvar í er niðurreiknaður og uppsettur jarðanna dýrleiki eptir landskuldahæð, svo sem kongl. Majestatis C 5 stríðshjálpar bréf fyrirsetur, anno 1679 21. Maí. En þann gamla haldna dýrleika er hér að sjá til vinstri handar á spássíunni.“

Blaðsíður bókarinnar eru strikaðar þannig að hverri síðu er skipt í fjóra dálka. Í fremsta og breiðasta dálknum er hinn forni dýrleiki Ytri-Sólheima skráður 100 hndr. og upptaldir eigendur og eignarhluti. Í aftari dálkunum er skráð landskuld, kúgildi og hinn reiknaði dýrleiki samkvæmt reiknireglu konungs. Á vinstri hluta hvefarr síðu er því hið forna mat jarða og á hægri hluta þeirra er reiknað jarðamat að konungs boði. Bókin er til sanninda um að Sólheimatorfa hefur án undantekninga verið skráð 100 hundruð að fornu mati. Ljósrit jarðabókarinnar er í málsskjölum.

Í málsskjölum eru 9 heimildir frá níttjándu og tuttugustu öld um að Sólheimatorfa sé 100 hundruð að fornu mati. Flestar þessara heimilda hafa stimpil sýslumanns eða Landsyfírréttar. Í málsskjölum er vísitasía Gísla biskups Jónssonar frá 1587. Einnig þar er „garðurinn“ skráður 100 hndr. Þvert á þessar heimildir taka dómarrar réttarins þann kost að telja jarðamat að boði konungs vera hið forna mat og vitna í villu í jarðabók Johnsens frá 1847. Í næstu grein verður fjallað um þau afglöp dómstólsins.

Ytri-Sólheimar eru fornt höfuðból og kirkjustaður, í hópi dýrustu jarða landsins. Engar vísbendingar eru um að óvissa hafi verið um dýrleika torfunnar. Það er óvirðing við gengnar kynslóðir að hafna miklum samhljóða heimildum og troða í svaðið af fávísi eða vísvitandi rangfærslum. Saksóknarinn Eva Joly gat þess í Silfri Egils að daufur skilningur og leti dómara hindraði oft framgang sannleikans. Eru dómarrar heimsins svo varðir í sínum fílabEinsturni að þeir komist upp með að vinna ekki vinnuna sína?

Dómarrarnir Árni Kolbeinsson, Garðar Gíslason, Gunnlaugur Claessen, Ingibjörg Benediktsdóttir og Markús Sigurbjörnsson hafa ekki staðið undir væntingum mínum að verja sannleikann.

Höfundur er líffræðingur.